

РОЗВИТОК МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ФАХІВЦІВ СОЦІОНОМІЧНИХ ПРОФЕСІЙ

УДК [37.034:159.964.21]:316.77

Браніцька Тетяна Ромуальдівна,

доктор педагогічних наук,

завідувач кафедри психолого-педагогічної освіти та соціальних наук

КВНЗ «Вінницька академія неперервної освіти»

Актуальність дослідження. Інтеграція України до Євросоюзу, орієнтує освітній процес на оновлення, розвиток, європейські цінності, що зумовлює розширення масштабів міжкультурної взаємодії характерною особливістю якої є міжкультурний діалог, який потребує удосконалення міжкультурної компетентності. Особливо актуальною постає проблема для фахівців соціономічних професій, тому що в процесі своєї професійної діяльності часто приймають участь у міжнародних проектах, що передбачає спілкування, взаємодію з іноземними колегами, партнерами, різними групами суспільства.

В сучасних умовах актуальним є розвиток культурного потенціалу фахівців нового покоління, перед якими постають новітні вимоги сьогодення: працювати з багатонаціональними групами; зберігати національні традиції; виховувати в суспільстві повагу до різних культур; попереджати міжетнічні конфлікти, налагоджувати міжнародні зв'язки. Тому важливим у професійній підготовці фахівців соціономічних професій є розвиток їхньої міжкультурної компетентності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми міжкультурної компетентності фахівців соціономічних професій вивчаються вітчизняними і зарубіжними вченими в галузі педагогіки, психології, філософії, культурології, соціології, етнопсихології, конфліктології та з інших точок зору. Для розуміння та сприйняття категорії «міжкультурна компетентність» фахівців соціономічних професій необхідно проаналізувати та узагальнити поняття «культура», «міжкультурна компетентність», «соціономічні професії».

Теоретичний аналіз наукових тлумачень категорій «культура» (М. Бахтін, В. Біблер, Є. Бондаревська, Л. Виготський, К. Гірц, А. Запесоцький, І. Зимня, М. Каган, О. Леонтьєв, К. Леві-Строс, Т. Ліпич, Е. Тейлор, П. Шафер, Г. Шевченко) уможливив зробити узагальнення поняття та трактувати його як: невід'ємний атрибут людського існування; форма буття і спілкування людей минулого, сучасного й майбутнього (Біблер, 1989); форма спілкування людей різних культур, вона є там, де є, як мінімум, дві культури, а самосвідомість культури є формою її буття на межі з іншою культурою (Виготський, 1978); якість діяльності, сукупність вияву життя; ступінь узгодженості способу життя з нормами суспільного життя; соціальний феномен, механізм самодетермінації індивіда в соціумі (Бахтін, 1979); багатогранне, полікультурне явище; сукупність людських цінностей; усе те, що звеличує, гуманізує життя й людські взаємини, виражає якість освоєння людського світу (Шевченко, 2015); сукупність стійких форм діяльності; соціальний механізм взаємодії індивіда із середовищем, що вможливорює передання досвіду в певній сфері діяльності (Зимня, 2006).

Концепції міжкультурної комунікації Е.Холла, К.Гирца, В.Гудікунста, Г.Тріандіса, Г.Хофштеде зумовили стрімке зростання інтересу до дослідження різних проблем міжкультурної взаємодії та діалогу культур. Нині більшість колишніх підходів до проблеми діалогу культур зазнає змін і вимагає глибокого дослідження, оскільки в сучасному світі відбуваються процеси глобалізації та інтеграції суспільства. Тому все більшої актуальності набувають ідеї «універсального діалогу» М. Кагана, «діалогу культурних світів» Г. Померанца, «полілогу культур» як форми діалогу безлічі культур О. Астаф'євої.

Проблемами міжкультурної компетентності та комунікації фахівців різних напрямів діяльності займаються вітчизняні та зарубіжні вчені, філософи, педагоги, психологи (Т. Атрощенко, Д. Мацумото, В. Наролина, В. Поліщук, Джон Равен, О.Садохін, Едвард Холл, Е.Рогерс, К.Кнапп, W.Gudykunst), висловлюючи різні погляди на сутність, структуру та практичне значення даного феномену.

Мета дослідження: теоретичний аналіз розвитку міжкультурної компетентності фахівців соціономічних професій.

Виклад основного матеріалу. Нові вимоги до міжкультурної компетентності фахівців соціономічних професій повинні знайти відображення у змісті освітнього процесу. Для повноцінного міжкультурного взаєморозуміння, потрібні знання цілого комплексу форм поведінки, психології, історії, культури своїх партнерів по спілкуванню, а також потрібне знання механізму самого процесу спілкування, щоб попереджати непорозуміння партнерів.

В теорії міжкультурної комунікації О. Садохін підкреслює існуючі соціокультурні, мовні традиційні відмінності різних культур, і наголошує, що здатність особистості освоїти культурні цінності інших народів означає взаємну зацікавленість партнерів один в одному, можливість задоволення ними своїх потреб та запитів, ступінь їх готовності брати участь в діалозі культур. Сприйняття і ставлення до цих культурних відмінностей, розбіжностей впливають на вид, форму і результат взаємодії, спілкування (Слюсаренко, 2009). Отже, для досягнення взаєморозуміння між представниками різних культур необхідна певна сукупність знань, навичок та вмінь, спільних для всіх комунікантів, що є ознакою «міжкультурної компетентності».

Міжкультурна компетентність фахівців соціономічних професій, на думку В. Поліщук, «відображає філософський, культурологічний, психологічний, етнологічний та інші аспекти їх підготовки, в центрі якої знаходяться питання культури і внутрішнього світу людини» (Поліщук, 2016).

Міжкультурну компетентність визначаємо як інтегративне утворення, що характеризує професійну властивість особистості в своїй практичній діяльності керуватись системою міжкультурних та загальнолюдських цінностей на засадах діалогу культур та духовних цінностей. Розвиток міжкультурної компетентності фахівців соціономічних професій розуміємо як закономірний та цілісний процес виховання системи цінностей, а саме: цінності знань про культури націй, етносів; цінності світоглядних знань, умінь, навичок; цінності

гуманістичних, демократичних поглядів. Міжкультурна компетентність фахівців соціономічних професій є важливим чинником успішності та ефективності у професійної діяльності, оскільки вона забезпечить взаєморозуміння між суб'єктами взаємодії.

Міжкультурна компетентність є проявом певного рівня розвитку людини, зокрема, і фахівця соціономічної сфери як представника типу професій «людина - людина» який повинен бути готовим до спілкування, взаємодіяти в конструктивному діалозі. Крім того, міжкультурна компетентність слугує особистісним ресурсом, становлення якого не обмежене в часі й може відбуватися протягом усього життя людини.

Основні психологічні вимоги до представників соціономічних професій спрямовані на розвиток особистості. Цьому сприяє: прагнення до спілкування; вміння легко вступати в контакт з незнайомими людьми; доброзичливість, чуйність; вміння управляти емоціями; здатність аналізувати поведінку оточуючих й свою власну; розуміння намірів й настроїв інших людей; здатність розбиратися у взаємостосунках людей, вміння згаджувати розбіжності між ними, організувати їх взаємодію; вміння слухати, враховувати думки іншої людини; здатність володіти мовою, мімікою, жестами; розвинуте мовлення, здатність знаходити спільну мову з різними людьми та представниками інших культур; вміння переконувати людей (Провоторова, 2010).

Неодмінною умовою успішності в роботі представників усіх професій типу «людина-людина» є спрямованість на діяльність у сфері міжособистісної взаємодії. Така спрямованість, за якої інші знаходяться в центрі системи цінностей, що склалися у людини, породжує в особистості орієнтування, насамперед, на позитивні якості іншої людини, сприяє розкриттю особистісного потенціалу того, з ким ми спілкуємося, дозволяє успішно здійснити професійне спілкування, знайти ефективні способи взаємодії з ним, котрі відповідають особливостям партнера у спілкуванні.

Толерантність, на думку Н. Краснової, – це частина культури людини XXI століття, котра проявляється у ставленні людини до інших людей, це

повага, прийняття та розуміння різноманітних культур нашого світу, форм самовираження та засобів прояву людської індивідуальності (Бондаревская, 2009).

Сучасні дослідники в галузі філософії освіти, психології та педагогіки суголосні в тому, що в умовах становлення нової гуманістичної соціокультурної і освітньої парадигм з урахуванням їхнього взаємозв'язку і взаємозумовленості необхідний перехід від освітньої моделі «споживання книжкової культури» до моделі «творчої самореалізації особистості в культурі та саморозвитку в ній», від «часткової особистості» до особистості цілісної (Бондаревская, 2009) від культури монологу до «діалогу культур», які б не просто збільшували міру свободи учнів, а розвивали б здатність бути відповідальним за творчий саморозвиток в інтелектуальному, ціннісному, культурному просторі «цієї свободи» (Библер, В.С. 2006).

Формування світоглядної культури, духовності, толерантності, конфліктологічної культури, комунікативної культури, мовної культури – це основні напрямки міжкультурної компетентності. Полікультурний розвиток особистості фахівців соціономічних професій можливий за умови готовності особистості фахівця до взаємодії з іншими системами культурної орієнтації та базується на повазі до інших культурних, загальнолюдських, духовних цінностей на засадах діалогу культур. Тому культура є механізмом самодетермінації індивіда.

Важливо не тільки розвиток особистісних якостей фахівців соціономічних професій, а й формування їхньої міжкультурної компетентності, оскільки вона визнається як одна з важливих вимог до сучасних фахівців для ефективного виконання своїх професійних обов'язків.

Висновок. Розвиток міжкультурної компетентності фахівців соціономічних професій розуміємо як закономірний та цілісний процес виховання системи цінностей, а саме: цінності знань про культури націй, етносів; цінності світоглядних та лінгвістичних знань, умінь, навичок; адекватної стратегії поведінки; цінності гуманістичних, демократичних

поглядів. Міжкультурну компетентність визначаємо як інтегративне утворення, що характеризує фахівців соціономічних професій; професійну властивість особистості в своїй практичній діяльності керуватись системою міжкультурних та загальнолюдських цінностей на засадах діалогу культур та духовних цінностей.

Список використаної літератури:

1. Библер, В.С. (2006). Целостная концепция школы диалога культур. Теоретические основы программы. *Психол. наука и образование* . № 4. С. 16-24.
2. Бондаревская, Е.В. (2009). Педагогическая культура как общественная и личная ценность. *Педагогика*. № 3.С.16-21.
3. Краснова, Н.П. (2009). Комуникативна толерантність у професійній діяльності соціального педагога загальноосвітньої школи. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. Луганськ, 2009. №1. С. 71-78.
4. Поліщук, В.А. (2016). Підготовка майбутніх соціальних працівників США до вивчення полікультурного середовища як складова формування міжкультурної компетентності. *Науковий вісник ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*. Вип.2(39). С.183-185.
5. Провоторова, Н. В. (2010). Система професійної та управлінської мотивації державних службовців як представників соціономічних професій. (Дис. канд. псих.наук). Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, Луганськ, 2010.
6. Садохин, А.П. (2009). Межкультурная коммуникация: учебное пособие. М.: Альфа-М, ИНФРА-М. 288 с.
7. Садохин, А.П., Грушевицкая, Т.Г. (2004). Культурология. Теория культуры: учеб. пособие для вузов. 22-е изд. М.: ЮНИТИДАНА, 365 с.
8. Слюсаренко, О.М. (2009). Кваліфікаційна критеріальність компетентності: понятійно-методологічні аспекти. *Компетентність в освітніх запитах. Філософія ОСВІТИ*. 2009. №1-2(8) Відновлено з: www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/philedu/2009_1_2/21.pdf